

Einar Freyr Sigurðsson, Finnur Ágúst
Ingimundarson og Matthew Whelpton

Samræmi við hulin nafnorð

1 Inngangur

Í (1) getur að líta nokkuð sérstakt **samræmi** milli frumlags annars vegar og sagnfyllingar og persónubeygðrar sagnar hins vegar.^{1,2}

(1) ✓**Englar alheimsins** eftir Einar Má Guðmundsson er
komin út á ensku [...]

Það sem er sérstakt við þetta dæmi er að þrátt fyrir að höfuðorð frumlagsins sé í karlkyni fleirtölu (*englar*) er persónubeygða sögnin í eintölu (*er*) og sagnfyllingin í kvenkyni eintölu (*komin*). Almenn

¹ Við þökkum tveimur ónafngreindum ritrýnum fyrir mjög gagnlegar athugasemdir. Við þökkum einnig þeim málhöfum sem hafa dæmt fyrir okkur ýmsar setningar. Þá kynntum við efni þessarar greinar í Málvísindakaffi í Háskóla Íslands 18. febrúar 2022 og þökkum áheyrendum þar sömuleiðis fyrir góðar athugasemdir og umræður.

Greinin er að hluta unnin innan rannsóknarverkefnisins „Samfall: Innsýn í mörk setningafræði og orðhlutafræði“ sem hlaut þriggja ára verkefnisstyrk frá Rannsóknasjóði Rannís (nr. 217410).

² Leturbreytingar í raunverulegum dæmum eru höfunda. Í sumum dæmanna er þó upprunalegt feitletur eða skáletur tekið út en að öðru leyti eru dæmin birt eins og þau eru í upphaflegum texta; ekki er hér hirt um að benda á að t.d. prent- eða stafsetningarvillur séu úr viðkomandi heimild hafi þær upphaflega slæðst inn í textann. Raunveruleg dæmi eru merkt með táknuinu ✓ og uppruni þeirra sýndur í skrá aftast í greininni, næst á eftir heimildaskrá. Flest þeirra fundust við leit á Google eða í Risamálheildinni (Steinþór Steingrímsson o.fl. 2018), án þess þó að þess sé getið sérstaklega með hvaða hætti þau fundust heldur er bein slóð á viðkomandi dæmi gefin.

væri frekar viðbúið að hafa samræmi í tölu og kyni eins og í (2), þar sem persónubeygða sögnin og sagnfyllingin eru í fleirtölu rétt eins og frumlagið.

(2) Eru(ft.) englar(kk.ft.) ódauðlegir(kk.ft.)?

Í (1) er lykilatriði að *Englar alheimsins* er heiti bókar en þrátt fyrir að nafnorðið *bók* sé hvergi sjáanlegt virðist það hafa áhrif á samræmið, hvernig svo sem á því stendur. Hér verður slíkt samræmi — sem við vísum stundum til sem **misræmis** — skoðað nánar og athugað hvort samræmið stýrist af ósögðu eða huldu nafnorði.

Það er ekki einfalt mál að sýna fram á tilvist hulins nafnorðs í dæmum eins og (1). Hins vegar gefur lágmarksparið í (3) vísbendingu um að ósagt nafnorð liggi til grundvallar samræminu við sagnfyllinguna *komið/kominn*.

(3) a. ✓ **Spútnik V komið** í áfangamat hjá Lyfjastofnun
Evrópu

b. ✓ **Spútnik V kominn** í dreifingu

Í fréttafyrirsögninni í (3a) stýrir nafnliðurinn *Spútnik V* hvorugkynsamræmi á sagnfyllingunni, þ.e. *komið*, en í (3b) stýrir liðurinn karlkynssamræmi, *kominn*. Þetta skýrist af samhengi í fréttatextunum tveimur sem dæmin eru fengin úr: Í (3a) er um að ræða rússneska bóluefnið *Spútnik V* gegn COVID-19 en *Spútnik V* í (3b) er samnefndur bjór sem settur var á markað eftir að bóluefnið hafði verið þróað. Við teljum að þarna megi greina samræmi við hulin nafnorð, í fyrra dæminu við *BÓLUEFNI* en í því síðara við *BJÓR*.³ Þannig má skýra að sagnfyllingin í (3a) sé í hvorugkyni en í karlkyni í (3b) þrátt fyrir að frumlagið (þ.e. sýnilegur hluti þess) sé í báðum tilvikum *Spútnik V*.

Í (1) væri einfalt að stinga inn orðinu *bókin* sem færi þá á undan titlinum:

(4) **Bókin** Englar alheimsins eftir Einar Má Guðmundsson
er komin út ...

Hins vegar passar ekki alltaf að setja **flokkunarorðið**, sem við getum kallað svo, á undan:

³ Í greininni notum við hástafi til að tákna hulin nafnorð, þ.e. nafnorð sem eru látin ósögð, sem við köllum einnig *flokkunarorð*. Við leggjum þó ekki fram neina skilgreiningu á flokkunarorðum og látum dæmin tala sínu máli, en í þeim eru oftast en ekki titlar og heiti af ýmsum toga.

- (5) ✓Já, nýja Harry Potter er mun betri en sú fyrri.

Dæmi (5) er fengið úr umfjöllun um kvikmyndina *Harry Potter og leyniklefinn* og ef orðinu *myndin* (eða *kvikmyndin*) væri stungið inn í setninguna væri eðlilegra að það færi á eftir titlinum en á undan honum:

- (6) Já, nýja Harry Potter-**myndin** er mun betri en sú fyrri.

Í (5) er heitið, hér *Harry Potter*, hluti samsetningar en í (1) er titillinn *Englar alheimsins* viðurlag skv. okkar greiningu. Í þessari grein skoðum við nánar dæmi á borð við (1), (3) og (5) þar sem við athugum samræmi við sagnfyllingar, persónubeygðar sagnir og einkunnir. Við færum rök fyrir því að í slíkum dæmum sé flokkunarorð sem látið sé ósagt. Lítið hefur verið fjallað um nákvæmlega þessa gerð misræmis og hér leggjum við grunninn að frekari rannsóknum á þessu fyrirbæri.

Þegar ekkert sýnilegt flokkunarorð er í setningu er það hins vegar ekki alltaf svo að samræmið stýrist af því, sbr. (7).

- (7) ✓Tilnefningarnar voru kunnngjörðar við athöfn á Stóra sviði Þjóðleikhússins í gær, sama sviði og **Englar alheimsins eru sýndir** á um þessar mundir.

Hér stýrir höfuðorð titilsins fleirtölusamræmi á persónubeygðu sögninni og samræmi við sagnfyllinguna í nf.kk.ft. Við vísum til þessa sem **formlegs samræmis** en hér teljum við ekki að hulið nafnorð sé í formgerðinni.⁴ Við skoðum þetta þó aðeins að litlu leyti og beinum sjónum okkar frekar að dæmum þar sem hulið nafnorð stýrir samræminu.⁵

Við ræðum einnig fleiri gerðir misræmis, svo sem það sem má kalla merkingarlegt samræmi í dæmum eins og eftirfarandi:

- (8) a. **Krakkarnir** eru þreytt.
b. ✓**Selfoss eru taplausar** á toppi deildarinnar eftir 5 umferðir.

⁴ Þar sem við köllum þetta *formlegt samræmi* kæmi hugsanlega til greina að tala um „misræmið“ sem *merkingarlegt samræmi*, en við gerum það ekki að sinni til að blanda því ekki saman við það merkingarlega samræmi sem kemur fyrir í (8) og nánar er fjallað um í kafla 4.2.

⁵ Samræmið í (7) gefur tilefni til vangaveltna um tákmynd (fr. *le signifiant*) og táknið (fr. *le signifié*) í anda kenninga Ferdinands de Saussures. Táknmið titilsins *Englar alheimsins* er enda annað en orðanna *englar alheimsins* (sé ekki vísað til verksins) þótt tákmyndin sé hin sama. Um þetta verður þó ekki nánar fjallað í greininni.

Við höldum því fram að svona dæmi séu frábrugðin því sem við sáum hér frammar og teljum að í þeim séu ekki ósögð nafnorð, en samspil beggja þátta, þ.e. flokkunarorða og merkingarlegs samræmis, er ekki útilokað.

Þá minna dæmin í (1), (3) og (5) á allsérstætt misræmi í því sem Wiese og Maling (2005) kalla *restaurant talk* og við köllum hér *kaffihússpjall*.

(9) Ég ætla að fá **tvo kaffi**.

Kaffi er hvorugkynsorð en þrátt fyrir það stendur með því einkunn í karlkyni fleirtölu, *tvo*. Þessu svipar þannig til (1) en þar var misræmi í tölu og kyni milli frumlags annars vegar og persónubeygðrar sagnar og sagnfyllingar hins vegar.

Mörg þeirra málfræðidæma sem eru sýnd í greininni eru raunveruleg og tekin héðan og þaðan. Auðvitað er ekki víst að allir lesendur felli sig við öll dæmin um það sem hér er greint sem samræmi við hulin nafnorð en þau eru þó langflest tæk í máli höfunda þessarar greinar.

Uppbygging greinarinnar er annars þannig: Í 2. kafla skoðum við samræmi sagnfyllinga, sagna og einkunna við hulin nafnorð og vísun til þeirra með fornafni. Í 3. kafla gerum við grein fyrir formgerðum setninga, þar sem hulin nafnorð virðast stýra samræmi, og í 4. kafla sýnum við fleiri dæmi og gerðir með huldu nafnorði, auk þess sem við athugum efnismagnsorð eins og *kaffi* og samræmi við hulin ílátsorð sem og merkingarlegt samræmi.

2 Samræmi sagnfyllinga, sagna og einkunna við hulin nafnorð

2.1 Samræmi hulins nafnorðs við sagnfyllingu

Margvísleg dæmi af sömu gerð og (1) finnast við leit á netinu þar sem misræmi er milli kyns höfuðorðs frumlagsins og sagnfyllingarinnar. Í dæmunum í (10) er sagt frá útkomu bóka.

(10) a. ✓Hobbitinn eftir J.R.R. Tolkien er komin út en bókin hefur verið ófáanleg um árabíl.

b. ✓Fjallið í Kaupmannahöfn er komin út hjá Sölku.

- c. ✓SVARTFUGL eftir Gunnar Gunnarsson er komin út í nýrri útgáfu en bókin hefur lengi verið ófáanleg.
- d. ✓Gúmmí-Tarsan eftir Ole Lund Kirkegaard er komin út í nýrri útgáfu, en bókin kom fyrst út árið 1978.
- e. ✓Kærleiksheimilið eftir Gest Pálsson er komin út á hljómdiski [...]

Heiti allra þessara bóka er nafnliður þar sem höfuðorðið er annaðhvort hvorugkyns eða karlkyns en samt sem áður stýrir nafnliðurinn kvenkynssamræmi á sagnfyllingu, lýsingarhættinum *komin*.⁶ Hér virðist nafnorðið *bók* með greini, þ.e. *BÓKIN*, vera undirskilið. Ef því væri bætt við væri eðlilegast að setja það á undan titlinum, t.d. *Bókin Hobbitinn eftir J.R.R. Tolkien er komin út*.

Fleiri dæmi af sama toga og í (10) eru sýnd í (11) þar sem greint er frá sýningu kvikmynda.

- (11) a. ✓Brotið sýnd í Kvennó í kvöld.
- b. ✓Hjartasteinn er sýnd í Bíó Paradís í sumar [...]
- c. ✓Fallegasti drengur í heimi – sýnd í Bíó Paradís.
- d. ✓Nói albínói var frumsýnd snemma árs 2003 [...]
- e. ✓Hvað er svona merkilegt við það – sýnd í Bíó Paradís!
- f. ✓„Á köldum klaka“ sýnd um öll Bandaríkin.

Færa má fyrir því rök að í formgerð þessara dæma fari hulið kvenkynsorð, (*KVIK*)*MYNDIN*, á undan titlinum. Í (11a) er heiti kvikmyndarinnar nafnorð í hvorugkyni en í (11b) nafnorð í karlkyni og höfuðorð nafnliðanna *Fallegasti drengur í heimi* og *Nói albínói* í (11c–d) eru einnig karlkyns. Engu að síður er sagnfyllingin í kvenkyni og því má líta svo á að í formgerðinni sé hulið nafnorð sem sagnfyllingin samræmist. Í (11e) er heiti kvikmyndarinnar ekki nafnliður heldur heil setning (nánar tiltekið spurning með *hv*-spurnarorði) og í (11f) forsetningarliður — í báðum þessum dæmum er sagnfyllingin einnig í kvenkyni.

⁶ Í (10a,c,d) er titill bókanna í karlkyni. Hér reiðum við okkur á stafsetningu *komin* – við byggjumst við *kominn* ef sagnfyllingin samræmdist titli bókanna. Hins vegar er enginn munur á framburði *komin* og *kominn*. Aftur á móti þurfum við ekki að treysta á stafsetninguna í (10b,e) því að þar eru titlarnir í hvorugkyni; ef sagnfyllingin samræmdist kyni titlanna væri hún *komid* en ekki *komín*.

2.2 Samræmi hulins nafnorðs við persónubeygða sögn

Dæmin í kafla 2.1 sýna öll samræmi hulins nafnorðs og sagnfyllingar. Í þessum dæmum er heiti bókanna og myndanna oftast nafnliður og hann er þar alltaf í eintölu. Við getum því ekki sagt til um það með vissu hvort persónubeygða sögnin í þessum dæmum samræmist titlinum eða huldu nafnorði. Það getum við hins vegar kannað betur þegar heitið er í fleirtölu. Við endurtökum hér aftur dæmi (1), nú sem (12).

- (12) ✓**Englar alheimsins** eftir Einar Má Guðmundsson er komin út á ensku [...]

Hér samræmist persónubeygða sögnin ekki titli bókarinnar en þess má þó geta að höfundum þessarar greinar þætti fyllilega tækt að segja *Englar alheimsins eru komnir út* (sbr. einnig dæmi (7) hér fyrir ofan). Skiptar skoðanir eru þó um það og þykir sumum málhöfum mun betra að segja *Englar alheimsins er komin út*. Aftur á móti væri það ótækt í máli okkar að láta persónubeygðu sögnina samræmast bókartitlinum sjálfum en sagnfyllinguna samræmast því sem við greinum hér sem hulið nafnorð (**Englar alheimsins eru(ft.) komin(kvk.et.) út*).

Að lokum má geta þess að jafnvel þótt hægt sé, að okkar mati, að segja hvort heldur sem er *Englar alheimsins er komin út* eða *Englar alheimsins eru komnir út* er ótækt að láta persónubeygðu sögnina samræmast t.d. heiti hljómsveitar, sjá (13a), eða leikrits, sjá (13b), ef það er ekki í þriðju persónu.

- (13) a. Þú og ég er/*erum frábær.⁷
b. Vér morðingjar er/*erum eftir Guðmund Kamban.

2.3 Samræmi hulins nafnorðs við einkunn

Það er vel þekkt í málfræði að „samræmisleysi“ í ýmsum tungumálum m.t.t. málfræðilegra beygingarþátta sé mun frekar að finna milli nafnorðs og sagnfyllingar sem stendur með því en milli nafnorðs og einkunnar (t.d. Corbett 1979; Guðrún Þórhallsdóttir 2015a:271–274;

⁷ Hér mætti líka bæta við að hægt væri að nota afturbeygt eignarfornafn þriðju persónu með hljómsveitarnafninu *Þú og ég* en fyrstu persónu fornafn, *okkar*, gengi alls ekki:

(i) Mér fannst Þú og ég vera upp á sitt/*okkar besta á 9. áratugnum.

Einar Freyr Sigurðsson 2017: 3. kafli; Þorbjörg Þorvaldsdóttir 2017:5–7, 16–18; 2019:10–11). Í nafnliðnum *foreldrar mínir* í (14) samþeygist einkunnin *mínir* höfuðorðinu *foreldrar* í kyni, tölu og falli en sagnfyllingin *ættuð* er aftur á móti ekki í sama kyni.

- (14) Foreldrar(kk.ft.nf.) mínir(kk.ft.nf.) eru ættuð(hk.ft.nf.) að sunnan.
(sniðið eftir dæmum Guðrúnar Þórhallsdóttur 2015a:273 og 2015b:173)

Ef foreldrarnir eru t.d. karl og kona getur það skýrt hvers vegna sagnfyllingin er í hvorugkyni, ólíkt nafnorðinu *foreldrar* sem er karlkyns. Það væri þá dæmi um merkingarlegt samræmi sem er fyllilega tækt að mati höfunda þessarar greinar. Aftur á móti er nafnliðurinn **foreldrar mín*, þar sem einkunnin er í hvorugkyni, væntanlega ótækur í máli nær allra.

- (15) *Foreldrar(kk.ft.nf.) mín(hk.ft.nf.) eru ættuð(hk.ft.nf.) að sunnan.

Það er því mjög athyglisvert að í eftirfarandi dæmum samræmist einkunnin ásamt lausa greininum ekki titli laganna sem minnst er á:

- (16) a. 'Jólakötturinn eftir Jóhannes úr Kötlum við lag Ingibjargar Þorbergs, í útsetningu Vilbergs Viggóssonar er í sérstöku uppáhaldi. Einnig hið ungverska Englar og hirðar [...]
b. 'Á meðal laga á henni verður hið vinsæla Hvítir skór sem hann samdi með Ásgeiri Trausta.

Væri samræmi þarna við titilinn mætti frekar búast við *hinir*(kk.ft.) *ungversku*(ft.) *Englar*(kk.ft) og *hirðar*(kk.ft.) annars vegar og hins vegar *hinir*(kk.ft.) *vinsælu*(ft.) *Hvítir*(kk.ft.) *skór*(kk.ft.) (eða *hinir vinsælu Hvítu skór*). En ef nafnorðið sem lausi greinirinn og einkunnin samræmast væri ekki látið ósagt væri eðlilegasti staðurinn fyrir það strax á eftir einkunninni og næst á undan titli lagsins í hvoru tilviki um sig:

- (17) a. Einnig hið ungverska **lag** Englar og hirðar ...
b. Á meðal laga á henni verður hið vinsæla **lag** Hvítir skór ...

Við gerum ráð fyrir að hulda nafnorðið í (16), þ.e. *LAG*, sé staðsett þarna.

Á hinn bóginn virðist staða nafnorðsins sem við höldum fram að sé látið ósagt ekki sú sama í (18).

- (18) a. ✓Já, nýja Harry Potter er mun betri en sú fyrri.
 b. ✓Nýr Zelda
 c. ✓[...] ný Nintendo er væntanleg á markað síðar á árinu.
 d. ✓Nýja Radiohead í sérstakri viðhafnarútgáfu.

Í (18a) eru tvær kvikmyndir um Harry Potter bornar saman. Harry Potter er karlkynssöguhetja í bókum J.K. Rowling og hér er rætt um nýja kvikmynd um hann. Ef flokkunarorðið væri borið fram kæmi varla til greina að segja *Já, nýja kvikmyndin Harry Potter er mun betri en sú fyrri*; kvikmyndin heitir ekki *Harry Potter* (eins og *nýja kvikmyndin Harry Potter* gæfi í skyn) heldur *Harry Potter og leyniklefinn*. Fyrsta myndin⁸ heitir svo *Harry Potter og viskusteinninn* en hægt er að vísa til þessara mynda sem Harry Potter-kvikmyndanna — og bókanna sem Harry Potter-bókanna. Það teljum við einmitt að liggi til grundvallar í (18a), þ.e. að þar sé þetta í raun og veru *nýja Harry Potter-(KVIK) MYNDIN*.

Svipað er á seyði í (18b) en *Nýr Zelda* er yfirskrift fyrirspurnar eins notenda vefsvæðisins *hugi.is*. *Zelda* er kvenkynspersóna í tölvuleikjum sem kenndir eru við hana (en sjálfur leikurinn sem spurt er um ber ekki heitið *Zelda*) en engu að síður er karlkyn á einkunninni sem við rekjum til hulins karlkynsorðs, (*TÖLVU*)*LEIKUR*. Í fyrirspurninni sjálfri kemur svo fyrir samsetning með *Zelda* og *leikur*:⁹

- (19) ✓Hvenær kemur nýr Zelda leikur og hvað á hann að heita?

Þetta styður þá túlkun að í yfirskriftinni *Nýr Zelda* sé hulda nafnorðið *LEIKUR* og að þar sé einnig um samsetningu að ræða, þ.e. *Zelda-LEIKUR*.

⁸ Þegar textinn í dæminu hér að framan var birtur höfðu eingöngu tvær kvikmyndir verið gerðar eftir Harry Potter-bókunum og því hægt að tala um að nýja myndin væri betri en „sú fyrri“.

⁹ Það getur verið mismunandi eftir málhöfum og samhengi hvort aukafallsmyndin *Zeldu* er notuð. Í (19) skrifar fyrirspyrjandi *Zelda leikur* en ekki *Zeldu leikur* og við meðhöndlum því þetta sérnafn sem erlent orð rétt eins og hin heitin í (20). Því skrifum við *UM/MED Zelda* en ekki *UM/MED Zeldu* í (20).

Merking (18c) *ný Nintendo* og (18d) *Nýja Radiohead* er annars vegar ‘ný tölva frá (tölvu- og tölvuleikjaframleiðandanum) Nintendo’ og hins vegar ‘nýja platan frá/með (hljómsveitinni) Radiohead’ og í þessum dæmum teljum við sömuleiðis eðlilegra að gera ráð fyrir að hulda nafnorðið sé hluti samsetningar en að það fari á undan heitinu. Það gengur enda ekki að segja í þessu samhengi *ný tölva Nintendo*¹⁰ eða *Nýja platan Radiohead* en aftur á móti er hægt að segja *ný Nintendo-tölva* og *nýja Radiohead-platan*.

Þá mætti hugsa sér að gera ráð fyrir enn ríkulegri hulinni formgerð en hér hefur verið gert og bæta við ósagðri forsetningu í dæmunum í (18):

- (20) a. Já, *nýja KVIKMYNDIN UM Harry Potter* er mun betri en sú fyrri.
 b. Nýr *LEIKUR UM/MEÐ Zelda*.
 c. [...] *ný TÖLVA FRÁ Nintendo* er væntanleg á markað síðar á árinu.
 d. *Nýja PLATAN FRÁ/MEÐ Radiohead* í sérstakri viðhafnarútgáfu.

Þessi hugmynd gengur hins vegar ekki upp ef við gerum ráð fyrir að ósagðar forsetningar stýri sama falli og samsvarandi sýnilegar forsetningar en það sjáum við í 3. kafla.

2.4 Óbeygð viðurlög

Í dæmunum sem við höfum sýnt eru titlarnir og heitin oftast í frumlagssæti setningar þar sem frumlagið er í nefnifalli. Hins vegar er það svo að t.d. titlar á bókum eða tímaritum standa oft í nefnifalli jafnvel þar sem setningafræðilegt umhverfi kallar á annað fall. Við slíkar aðstæður verður enn ljósara að t.d. einkunnir sambeygist huldum nafnorðum því að þær þiggja fall sitt frá þeim (sjá (22) hér á eftir).

- (21) a. Ég las þetta í **tímaritinu Bleikt og blátt**.
 b. Ég las þetta í **Bleikt og blátt**.

¹⁰ Rétt er að taka fram að *Nintendo* (sem og *Radiohead*) á hér að vera viðurlag en ekki eignarfallseinkunn.

Í (21a) er flokkunarorðið í þágufalli (*tímaritinu*) en sjálfst heiti tímaritsins í nefnifalli (*Bleikt og blátt*). Það sambeygist þá ekki höfuðorðinu og slíkt er stundum nefnt óbeygð einkunn (Björn Guðfinnsson 1938:17–18, Árni Böðvarsson 1959, Ragnheiður Briem 1998:35–36, Höskuldur Þráinsson 2005:310). Við köllum þetta hins vegar óbeygt *viðurlag* hér.¹¹ Liðurinn sem samsvarar óbeygðu viðurlagi í (21a) getur einnig staðið í nefnifalli í sama umhverfi ef höfuðorðið er ekki sýnilegt, sjá (21b). Sá möguleiki kemur þá til greina að höfuðorðið sé hluti af formgerðinni en sé einfaldlega látið ósagt; þannig mætti tala um óbeygt viðurlag einnig í (21b). Um sambærileg dæmi segir Árni Böðvarsson (1959):

Nokkur sérheiti sem eru eitt orð eru þó oft notuð óbeygð, og verður þá fyrst fyrir mér tímaritið „Satt“. Mér er spurn hvort nokkur lesenda þess segist hafa lesið þetta eða hitt í „Sönnu“; ég efa það, flestir segðu „í Satt“. Þá myndu sumir vilja koma sér úr vandanum með því að segja „í tímaritinu Satt“ eða eitthvað þvítíkt.

Hann telur aftur á móti að allir segi í *Þjóðviljanum* og í *Tímanum*, en bendir síðan á önnur dæmi þar sem óeðlilegt sé að beygja heiti eða titla:

Allir eru sammála um að bókaheiti og þess háttar, sem er heil setning, verði ekki beygð. Því segja allir: Hans er getið í „Hver er maðurinn“ — Bókarheitið verður ekki beygt. En stundum er heitið engin heil setning, heldur tvö fallorð, svo sem leikritsheitið „Vér morðingjar“. Mundi nokkur tala um „sýningu á Oss morðingjum“? Ég geri ekki ráð fyrir því.

Reyndar finnast fáein dæmi um *Vér morðingjar* í öllum aukaföllum, t.d. *eftir frumsýningu Vor morðingja*. Þau hljóma vissulega undarlega og mætti kannski kalla ofvöndun, en þau koma að minnsta kosti fyrir. Stundum er enda eðlilegt að beygja alls kyns sambærileg heiti, t.d. þátta og skáldverka á borð við *Húsið á sléttunni* og *Sjálfstætt fólk*. Í báðum tilvikum er um að ræða nafnliði sem samanstanda ekki eingöngu af nafnorði, en samt má telja eðlilegt að fallbeygja þá, t.d. í *Húsinu á sléttunni* eða í *Sjálfstæðu fólki*. Ef flokkunarorðið fer aftur á móti á undan titlunum virðist stundum nægja að fallið komi fram

¹¹ Greiningin á því hvort þetta er viðurlag eða einkunn skiptir ekki öllu máli en stundum er gert ráð fyrir að viðurlag sé í lausari tengslum við höfuðorð en einkunn; sjá Björn Guðfinnsson (1938:19) og umræðu hjá Eiríki Rögnvaldssyni (1984).

í því (sbr. í bókinni *Sjálfstætt fólk* eða í þáttunum *Húsið á sléttunni*), en sambeyging kemur einnig fyrir.

Við lítum svo á að tala megi um *Bleikt og blátt* í (21b) sem óbeygt viðurlag, enda gerum við þá ráð fyrir formgerðinni í *TÍMARITINU Bleikt og blátt* með huldu nafnorði. Í (22) gerum við sömuleiðis ráð fyrir huldu nafnorði, (*KVIK*)*MYND*, sem fari á undan sjálfum titli viðkomandi kvikmyndar.

- (22) a. ✓Snapchat stjarnan Aronmola sýnir á sér nýja hlið í hinni sprenghlægilegu Fullir Vasar.
- b. ✓Leikstjóri myndarinnar eru Josh Gordon og Will Speck sem gerðu hina sprenghlægilegu Blades of Glory.

Þannig væri um að ræða í hinni sprenghlægilegu *MYND Fullir Vasar* í (22a). Það skýrði hvers vegna lausi greinirinn og einkunnin *sprenghlægilegur* eru í þágufalli þrátt fyrir að titillinn sé óbeygður — við túlkum hann því sem óbeygt viðurlag. Engu að síður kæmi til greina að líta á titla kvikmyndanna í (22) sem fyrri hluta samsetninga en við förum ekki nánar út í það hér (sjá þó umræðu í lok 3. kafla).

2.5 Vísun með fornafni

Að síðustu nefnum við notkun fornafna. Ef hulið nafnorð er að finna í dæmum eins og (11d) *Nói albínói var frumsýnd snemma árs 2003* mætti búast við að hægt væri að vísa til þess með fornafni, þ.e. ef (*KVIK*)-*MYND* er höfuðorð nafnliðar eru beygingarþættir hans kvk.et. og þá ætti persónufornafn sem vísar til liðarins að vera *hún*, jafnvel þótt nafnliðurinn *Nói albínói* hafi þættina kk.et.

- (23) ✓*Nói albínói* væri til dæmis **kölluð** listabíó í öllu öðru samhengi – en **hún** er eins og Hollywood-mynd við hlið Ölmú.

Eins og sést gengur þetta eftir í (23) þar sem vísað er til kvikmyndarinnar með fornafninu *hún* þrátt fyrir að sjálfur nafnliðurinn *Nói albínói* sé í karlkyni. Kvenkynið skýrist þá af huldu nafnorði í formgerðinni (*KVIK*)*MYND*. Hér má að síðustu nefna að ritrýnir bendir á notkun ábendingarfornafns í (18a), *sú* (*fyrri*), en *hún* virðist að sumu leyti sambærileg við notkun persónufornafns í (23) þegar vísað er í ósagt nafnorð.

3 Hulin formgerð og mörk hennar

Þegar titill er yfir þau dæmi sem hér hafa verið lögð fram, þar sem hulin nafnorð virðast stýra samræmi á annan veg en viðbúið væri af nafnliðnum, vaknar sú spurning hvað setningarliðirnir í dæmunum eiga sameiginlegt. Fljótt á titill blasir þrennt við: Í fyrsta lagi er oft um titla bóka, kvikmynda, leikverka, þátta o.fl. að ræða. Í slíkum dæmum — og þá í öðru lagi — eru heitin gjarnan löng, þótt það sé ekki skilyrði. Þessi tvö atriði eiga einnig vel við um óbeygd viðurlög (eða einkunnir). Þannig segir Björn Guðfinnsson (1938:17) t.d.:

Algengt er nú orðið að nota einkunnir *óbeygðar*, þegar þær eru *heiti* [...] Sérstaklega tíðkast óbeygd einkunn, þegar heitið er *orðasamband*, tvö eða fleiri *samhlíða* orð.¹²

Í þriðja lagi eru þetta oft erlend orð, heiti og titlar, ekki síst í þeim dæmum þar sem hægt er að halda því fram að um samsett orð sé að ræða. Hugsanlegt er að auðveldara sé að nota stutt erlend en stutt íslensk heiti, eins og við fjöllum um hér á eftir.

Því næst má ranghverfa niðurstöðunum til að kanna hvar hulin nafnorð koma ekki til greina. Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið ætti að vera ólíklegra að þau stýrðu huldu samræmi í nafnliðum sem eru stuttir og taka íslenskri fallbeygingu. Falli þeir að íslensku beygingarmynstri er auðveldara að segja til um málfræðilegt kyn þeirra, en það er stundum óljóst í erlendum orðum, t.d. *Radiohead*. Einkunnir og sagnfyllingar þiggja engu að síður beygingarþætti frá nafnliðum sem innihalda slík orð. En ekki blasir við hvert kyn orðs eins og *Radiohead* er og þess vegna er hugsanlega auðveldara að láta eitthvað annað stýra kynjasamræminu, svo sem hulið nafnorð.

Spyrja mætti hvort þessi notkun sé valkvæð þannig að stundum sé notað hulið nafnorð og stundum ekki. Við slíkri spurningu höfum við ekki skýr svör. Ef erlend heiti fá ekki kyn, a.m.k. í sumum tilvikum, gætum við búist við að t.d. sagnfyllingar fengju sjálfgefin eða ómörkuð gildi. Í dæmum eins og *Stelpunum er kalt* er sagnfyllingin í hvorugkyni og persónubeygða sögnin í eintölu, þrátt fyrir að frumlagið sé í kvenkyni fleirtölu enda er það í þágufalli (**Stelpunum eru köldum* er ótæk setning). Hér er sagnfyllingin í ómörkuðu eða sjálfgefnu hvorugkyni og við gætum þá e.t.v. búist við hvorugkyni á sagnfyllingum þegar útlenskt orð er frumlag setningar, þ.e. ef það hefur ekkert kyn.¹³

¹² Leturbreytingar Björns.

¹³ Í þessu samhengi má geta þess að í rannsókn Sigríðar Mjallar Björnsdóttur (2021)

Það er þó ekki víst þar sem ómarkað eða sjálfgefið karlkyn er oft á nafnliðum, sbr. *Það er enginn kominn, Eru allir mættir?* Ef við litum svo á að notkun hulinna nafnorða væri neyðarúrræði gætum við e.t.v. átt von á að hún tíðkaðist svo til eingöngu í nafnliðum með erlendum orðum. Sú er þó ekki raunin eins og við höfum séð í dæmum eins og *Englar alheimsins er komin út*. Í slíkum dæmum kemur formlegt samræmi einnig til greina, en fljótt á litið virðist það sjaldgæfara og í öðrum tilvikum er það allt að því „rangt“, líkt og síðar verður fjallað um. Hvað sem því líður kemur þar hvort tveggja til greina, formlegt samræmi eða misræmi, en í öðrum tilvikum á það ekki við, sbr. *Radiohead*. Að svo stöddu höfum við því ekki svar við því hvort stundum sé nauðsynlegt að grípa til hulinna nafnorða eða hvort notkun þeirra sé valfrjál og þá hvers vegna.

Til að varpa ljósi á hlut beygingarendinga og fallbeygingar koma dæmin í (18), endurtekin sem (24), að góðum notum því að þau innihalda stutta, erlenda nafnliði sem eru ýmist sérnöfn eða heiti. Í (25) eru dæmin svipuð og í (24) en erlendu heitunum er skipt út fyrir sambærileg íslensk heiti:

- (24) a. ✓Já, nýja Harry Potter er mun betri en sú fyrri.
 b. ✓Nýr Zelda
 c. ✓[...] ný Nintendo er væntanleg á markað síðar á árinu.
 d. ✓Nýja Radiohead í sérstakri viðhafnarútgáfu.
- (25) a. %Já, nýja Blíðfinnur er mun betri en sú fyrri.
 b. %Nýr Hermína.¹⁴
 c. %Ný Bubbi er komin í verslanir.
 d. %Nýja Ástríkur er komin út.

Við merkjum dæmin með % til að sýna að hér sé nokkurs breytileika meðal málhafa að vænta, en okkur þykja þau almennt mun verri en sambærileg dæmi í (24) og sum jafnvel alveg ótæk. Þegar dæmin voru borin undir nokkra málhafa kom í ljós að sumum fannst einhver

á kyni bullorða meðal barna og fullorðinna var niðurstaðan að endingarlaus bullnafnorð hefðu ekkert sjálfgefið kyn, ólíkt t.d. bullorðum sem enda á *-ur* sem eru oft alhæfð í karlkyni. Sjá einnig umræðu hjá Þorbjörgu Þorvaldsdóttur (2015:17–19).

¹⁴ Hér er vísað í íslenska gerð tölvuleiksins *Húrra fyrir Hermínu* frá 1994 sem byggðist á stærðfræðilprautum.

þeirra tæk, eða a.m.k. ekki með öllu ótæk. Það er því erfitt að alhæfa um þetta og þá má benda á dæmi á borð við (26):

- (26) 'Er að leita af 2 ísl. lögum, **nýja Hjálmar** og **nýja Nýdönsk**, ef einhver á þau þá er hann alveg magnaður/mögnuð.

Liðirnir *nýja Hjálmar* og *nýja Nýdönsk* kallast á við *nýja Harry Potter* í (24) en þar gerðum við ráð fyrir að um samsett orð væri að ræða, sbr. *nýja Harry Potter-myndin*. Ef flokkunarorðið í (26) væri gert sýnilegt kæmi væntanlega ekki fram nefnifallsmynd hljómsveitarnafnsins *Hjálmar* þrátt fyrir að hún sé notuð í dæminu með huldu flokkunarorði, þ.e. við byggjumst við *Ég er að leita að nýja Hjálmalaginu* frekar en *nýja Hjálmarlaginu*. Við gerum engu að síður ráð fyrir þeim möguleika að í (26) séu samsetningar.

Í samsettum orðum er oftast um að ræða að tvö orð séu sett saman. Þessi orð geta svo sjálf verið samsett en á meginskilum samsettra orða, eins og t.d. *Hjálmalagið*, er síðari hlutinn höfuð þess.¹⁵ Fyrri hlutinn í samsetningum getur þó verið heill setningarliður eins og Kristín Bjarnadóttir (2017) sýnir fjölmörg og fjölbreytt dæmi um (sjá einnig Þorstein G. Indriðason 2016). Í eftirfarandi dæmum er fyrri hlutinn (heill setningarliður) feitlettraður en höfuðorðið undirstrikað.

- (27) a. **maður-á-mann-aðferð**

b. **poki-í-öskju-kerfi**

(Kristín Bjarnadóttir 2017:40)

Í (27) er höfuðorð nafnliðanna í fyrri hluta samsetninganna í nefnifalli (*maður-á-mann*, *poki-í-öskju*). Þannig væri hægt að halda því fram að t.d. *Hjálmar* í (26) sé fyrri hluti samsetts orðs, jafnvel þótt hann sé í nefnifalli (og þá hvorki um stofnsamsetningu né eignarfalls-samsetningu að ræða), með tilvísun í dæmi eins og í (27).

Hvað sem þessu líður er skýrt að í okkar máli eru dæmin í (24) betri en þau sem eru sýnd í (25). Það teljum við að geti skýrst af því að erlendu orðin í (24) sýna ekki mismunandi beygingu í ólíkum föllum. Ef um samsetningar er að ræða kæmu til greina stofnsamsetning, eignarfallssamsetning og samsetning með heilum setningarlið í fyrri hluta. Þegar höfuð samsetts orðs er ekki hulið kemur síðasta sam-

¹⁵ Til eru undantekningar frá þessu eins og t.d. *stelpustýri* (Kristín Bjarnadóttir 2005:12). Þar hegðar *stýri* sér að vísu eins og höfuð samsetta orðsins t.d. að því leyti að það ákvarðar orðflokk þess, en *stelpa* er þó merkingarlegt höfuð orðsins þar eð *stelpustýri* er *stelpa* en ekki *stýri*.

setningargerðin venjulega ekki til greina ef fyrri hlutinn er stakt orð — við segðum *nýja Blíðfinnsbókin* og *nýja Bubbaplátan* en ekki **nýja Blíðfinnurbókin* eða **nýja Bubbiplátan*. Engu að síður koma eignarfalls-samsetningar og stofnsamsetningar ekki til greina að okkar mati ef flokkunarorðið er hulið. Þó virðist nokkurs breytileika gæta hér. Rit-rýni þykja t.a.m. dæmin í (25) ótæk en þætti ekki óhugsandi að nota eignarfall í dæmi eins og *Ja, nýja Blíðfinns var mun betri en sú fyrri*.¹⁶ Aftur á móti taldi enginn þeirra málhafa sem við spurðum tækt að segja **nýja Blíðfinn*.

Þess má geta að við nefndum í lok kafla 2.3 að það mætti hugsa sér að í dæmum eins og *nýja Harry Potter* og *nýja Radiohead* væri hulin forsetning, þ.e. *nýja BÓKIN UM Harry Potter* og *nýja PLATAN FRÁ/MED Radiohead*. Það að dæmi eins og **nýja Blíðfinn* skuli vera ótæk (bæði að okkar mati og þeirra sem við höfum spurt) bendir til að ekki geti verið um hulda forsetningu að ræða, sbr. *nýja BÓKIN UM Blíðfinn* a.m.k. ef hulin forsetning ætti að geta stýrt falli.

Mörk þessarar gerðar samræmis við hulið nafnorð þarf að rannsaka betur en því verður ekki komið við hér nema að litlu leyti. Til að kanna betur hversu miklu máli beygingarendingar eða endingarleysi skiptir mætti skoða titla og heiti sem eru íslensk nafnorð án sýnilegrar endingar. Í (28a) á hulda nafnorðið að vera *BÓKIN* en *PLATA(N)* í (28b, c).

(28) a. %Nýja Bangsímón er komin út.

b. %Nýja Valdimar er mjög góð.

c. %Ný Krass á leiðinni.

Hér gerir endingarleysi nafnorðanna í nefnifalli og þolfalli (og jafnvel nefnifalli, þolfalli og eignarfalli, sbr. (28c)) mögulega að verkum að dæmin eru betri — a.m.k. að okkar mati — en í (29), þar sem heitin hafa sýnilega nefnifallsendingu sem er önnur en beygingarending þeirra í aukaföllum. Í (29a) er tilkynnt um að nýja Tinnabókin eftir

¹⁶ Slík notkun kallast þá mögulega á við dæmi eins og *vanillu* í máli B þar sem *ÍS* er undirskilið.

(i) A: Hvernig ís viltu?

B: Mér finnst eiginlega **vanillu** bestur.

Þetta er þá væntanlega eignarfallssamsetning með huldu höfuðorði, þ.e. *vanilluÍS*. Hér er *vanillu* í aukafalli og það getur ekki skýrst af fallstjórn sagnarinnar *finnast* sem tekur með sér nefnifall. Okkur þykir þetta dæmi fyllilega eðlilegt en *nýja Blíðfinns* mun síður. Þessi mörk þyrfti að kanna betur.

Hergé sé komin út og í (29b) að ný plata með hljómsveitinni Funa sé væntanleg.

(29) a. %Nýja Tinni komin út.

b. %Ný Funi kemur út á næsta ári.

Sumir málhafar sem lögðu mat á dæmin í (25) vildu fremur hafa flokkunarorðið með í setningunni (*bók, leikur, plata*). Í sumum tilvikum kæmi til greina að sleppa því alveg — þá væri það ekki einungis ósagt heldur væri ekki einu sinni í formgerðinni — en útkoman væri þá formlegt samræmi. Dæmi um slíkt eru sýnd í (30).

(30) a. ✓**Nýr Arnaldur kominn** í hús og allt í gangi.

b. ✓Les fyrsta kaflan úr **nýju Yrsu** [...]

Hér verða bækur rithöfundanna Arnaldar Indriðasonar og Yrsu Sigurðardóttur samnefndar höfundunum. Við teljum líklegt að flestum þyki dæmin jafntæk, þótt hugsast geti að sumum þætti (30b) betra en þar er það tvírætt hvort lýsingarorðið *nýr* samræmist huldu nafnorði, kvenkynsorðinu *BÓKIN*, eða kvenmannsnafninu *Yrsu*. Aftur á móti bendir (30a) til þess að hulin formgerð eigi ekki við hér, þ.e. ólíkt því sem birtist í raunverulegum dæmum í (24), þar eð einkunnin og sagnfyllingin samræmast sérnafninu (*nýr*(kk.et.) *Arnaldur*(kk.et.) *kominn*(kk.et.)).¹⁷

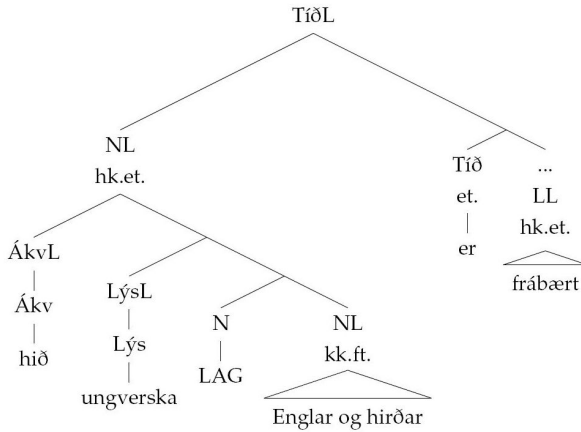
Í framhaldi af þessu mætti spyrja hve mikilvægt sé að heitið taki fallbeygingu. Í dæmunum í (24) beygjast nafnliðirnir *Harry Potter*, *Nintendo* og *Radiohead* ekki og þótt *Zelda* taki veikri beygingu í máli sumra (aukaf. *Zeldu*), þá getur skipt máli að um erlent nafn eða öllu heldur óbeygjanlegt nafn eða orð er að ræða í máli fyrirspyrjandans, sjá (19); a.m.k. gengur ekki vel að okkar mati að hafa íslenskt nafn í lið sem samsvarar *nýr Zelda* í (24b), sjá (25b). Krafan um samræmi innan nafnliðar er sterk í íslensku og í (25) virðist hún koma í veg fyrir að dæmi með íslenskum nafnlið sem tekur fallbeygingu séu jafngóð erlendum dæmum.

¹⁷ Annar ritrýna telur einkunnina *nýr* gera að verkum að það verði einnig að vera karlkynssamræmi í sagnfyllingunni, en dæmi (14) sýnir að svo þarf ekki endilega alltaf að vera (*Foreldrar mínir eru ættuð*); sjá þó umræðu um (33) hér fyrir neðan. En ef einkunninni er sleppt má velta því fyrir sér hvort hægt væri að segja *Arnaldur kominn í hús* eða þá *Arnaldur uppseld* (til að forðast að nota eingöngu *kominn* sem er eins í framburði og *kominn*). Í slíkum dæmum þyrfti að gera ráð fyrir ósögðu flokkunarorði.

Hér má einnig skoða hvaða mörk hulin formgerð setur varðandi samræmi. Í (31b) er formgerð setningarinnar í (31a) sýnd eins og við sjáum hana fyrir okkur.¹⁸

(31) a. Hið ungerska LAG Englar og hirðar er frábært.

b.

Í trénu eru tveir nafnliðir (NL) sýndir. Neðri liðurinn er *Englar og hirðar* en höfuðorðið í þeim efri er *LAG*. Vegna þess að lýsingarorðið *ungverskur* og lausi greinirinn *hinn* eru í efri nafnliðnum fá þau þættina *hk.et.* þar sem höfuðorðið er *LAG*. Persónubeygða sögnin (tíðarhausinn, Tíð; hér sagnorðið *vera*) og sagnfyllingin (lýsingarorðið *frábær*) hafa eingöngu aðgang að efri nafnliðnum en ekki þeim neðri og því er sögnin í eintölu og sagnfyllingin í hvorugkyni eintölu.

Ef ósagða nafnorðið væri fjarlægt úr formgerðinni myndu laus greinir og einkunn innan nafnliðarins með titlinum samræmast honum og persónubeygd sögn og sagnfylling sömuleiðis. Við gerum einmitt ráð fyrir að ekki sé hulið nafnorð í dæmum eins og (7) — hluti þess er sýndur í (32).

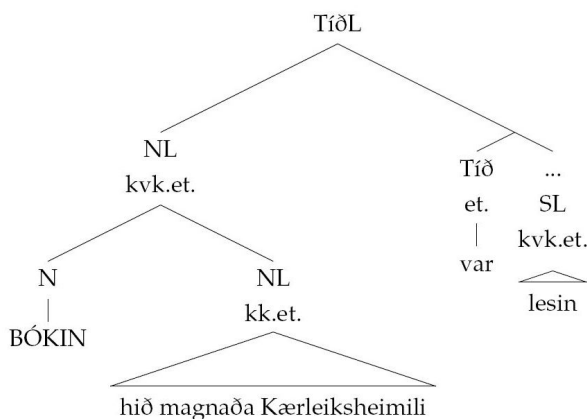
¹⁸ Á hríslumyndinni er frumlagið sagt vera nafnliður (NL) og höfuðorð þess nafnorðið *LAG*. Ákveðni greinirinn (Ákv) er hins vegar sýndur sem ákvæðisorð, rétt eins og lýsingarorðið, þrátt fyrir að viðtekið sé a.m.k. í generatífri málfræði að gera ráð fyrir að höfuð nafnliðar með ákveðnum greini sé ekki nafnorð heldur ákveðnihaus (Ákv). Hvor leiðin sem farin er skiptir ekki höfuðmáli og því einfaldast að tala um *LAG* sem höfuðorð alls frumlagsins. Til viðbótar þessu má nefna að úr því að við lítum á titla og heiti með ósögðu flokkunarorði sem viðurlag getur verið að formgerðin sé ekki nægilega nákvæm til að sýna þann formgerðarlega mun sem kann að vera milli einkunna og viðurlaga en við hirðum ekki um það hér.

- (32) ✓[...] sama sviði og Englar alheimsins eru sýndir á um þessar mundir.

Það ætti þó strangt til tekið að vera hægt að hengja t.d. lausan greini og einkunn, svo sem lýsingarorð, utan á titilinn í (31b) fyrir neðan ósýnilega nafnorðið og láta þetta samræmast honum. Persónubeygð sögn og sagnfylling ættu hins vegar alltaf að samræmast hulda nafnorðinu. Við sýnum þetta á hríslumyndinni í (33b) fyrir tilbúna dæmið í (33a) þar sem talað er um bókina *Kærleiksheimilið*.

- (33) a. BÓKIN hið magnaða Kærleiksheimili var lesin mikið á árum áður.

b.

Við höfum ekki rekist á dæmi eins og þetta. Hugsanlegt er að í svona dæmum séu ákvæðisorðin sem standa með titlinum túlkuð sem hluti hans; a.m.k. er það svo þegar höfuðorðið er borið fram. Ef við segðum *Bókin hið magnaða Kærleiksheimili var lesin* mætti skilja það sem svo að titill bókarinnar væri *Hið magnaða kærleiksheimili*.

Við gerum ekki tilraun til að sýna formgerð samsetninga með huldu höfuðorði. Frekari rannsóknir bíða, t.a.m. á því hvort slíkar samsetningar eru leiddar af formgerð samsvarandi nafnliða (sbr. umræðu um kaffihúspjall í kafla 4.3) þar sem titillinn er viðurlag flokkunarorðsins, sbr. hríslumyndirnar í (31b) og (33b). Þá mætti einnig huga að því hvernig mætti komast að raun um hvenær rétt er að tala um samsetningar frekar en að flokkunarorðið fari á undan heiti eða titli.

4 Fleiri dæmi og gerðir með huldu nafnorði

4.1 Borgir, flugvélar o.fl.

Í 3. kafla var bent á þá sameiginlegu þætti velflestra dæma með huldu nafnorði að heitin eru löng (t.d. *Englar og hirðar*) og/eða óbeygjanleg (t.d. *Radiohead*). Síðarnefnda atriðið gerir að verkum að samræmi með erlendum orðum sem eru óbeygjanleg í íslensku og falla ekki að beygingarmynstri málkerfisins stýrist oft af huldum nafnorðum. Hér á eftir er að finna úrval dæma sem varpa ljósi á þetta og leikur þar jafnan enginn vafi á hvert hulda nafnorðið er, en í sumum tilvikum koma hugsanlega tvö til greina. Aðalatriðið er að samræmið stýrist af orði sem ekki er sýnilegt:

- (34) a. ✓ **Fyrsta nýja** Boeing 737-800 verður **afhent** Bláfugli strax í næsta mánuði [...]
- b. ✓ **Ný** Airbus A350 mun hafa allt að 20 klukkustunda flugdrægni.

Hér er um tilteknar tegundir flugvéla að ræða sem kenndar eru við heiti framleiðendanna, Boeing og Airbus, en þau taka ekki íslenskri fallbeygingu. Ef orðið *FLUGVÉL* (eða e.t.v. *ÞÓTA*) er hulið í dæmum sem þessum getur það skýrt kvenkynssamræmið á einkunnunum *fyrsta nýja* og *ný* í (34a–b).¹⁹

Lítum næst á (35):

- (35) a. ✓ **NÝR OG BREYTTUR** NISSAN QASHQAI
- b. ✓ **Nýr** KONA Electric er í senn **fágaður** á alla kanta og **skarpur** á brún.
- c. ✓ **Ný** Mazda 6 vel **búin** á góðu verði.
- d. ✓ Hér með er bætt úr því með reynsluakstri á **nýjum** Mazda 6 Station sem er í grunninn sami bíllinn þótt **hann** sé 50 mm styttri en stallbakurinn.

Þessi dæmi eru sambærileg dæmunum í (34). Greinilegt er að nafnorðið *bíll* og karlkyn þess í íslensku ræður samræmi með nær öllum bílategundum í íslensku, nema heiti þeirra falli að íslensku

¹⁹ Dæmi eru um að erlend orð sem enda á *-us* taki íslenskri fallbeygingu, t.d. *kaktus* og *Pegasus*, og beygist þá í karlkyni, en *Airbus* virðist ekki fylgja mynstri þeirra.

beygingarmynstri.²⁰ Dæmi um það má sjá í (35c) því *Mazda* fellur að beygingarmynstri veikra kvenkynsorða, sbr. *varta* (aukaf. *vörtu*), og beygist þannig í máli margra.²¹ Eins og sést í (35c–d) getur þetta valdið togstreitu í samræmi, þar sem ýmist er miðað við orðið sem íslenskt kvenkynsorð sem tekur veikri beygingu eða hulda nafnorðið *BÍLL* sem stýrir karlkynssamræmi. Dæmi (35c og d) eru vel að merkja úr sömu frétt.

Að sama skapi er greinilegt að kvenkynsorðið *BORG* stýrir samræmi með erlendum borgarheitum sem ekki falla að íslensku beygingarmynstri.²²

- (36) a. ✓London er **frábær** því **hún** er svo opin.
 b. ✓Lissabon er **full** af menningu.
 c. ✓Helsinki er **kunn** fyrir arkitektúr sinn, hönnun og listir
 [...]

Í dæmum sem þessum virðist einungis kvenkyn koma til greina og því ekki hægt að tala um neina togstreitu milli tveggja valkosta, þ.e. formlegs samræmis og misræmis. Aftur á móti getur hvort tveggja komið fyrir í dæmum þar sem erlend borgarheiti hafa íslenska mynd. Þannig finnast t.a.m. dæmi um að sagnfylling standi í kvenkyni með borgarheitinu *Stokkhólmur* sem að forminu til er karlkynsorð. Það er ekki þar með sagt að málhöfum þyki sagnfylling í kvenkyni almennt jafngóð og sagnfylling í karlkyni með borgarheiti eins og *Stokkhólmur* en þetta þarfnast nánari skoðunar.

²⁰ Einnig eru dæmi um að erlend bílaheiti séu löguð að íslensku, t.d. kk. *skódi* af *Skoda*.

²¹ Munur getur verið á því hvort talað er um bílaframleiðandann eða tiltekna bíltegund, sbr. *Glænýr bíll frá Mazda : Hann ekur glænýrri Mözdu*, og *Honda* fellur í sama flokk. Þannig finnast t.a.m. dæmi um *nokkrar Hondur* annars vegar og *bíll frá Honda* hins vegar. Erfitt er að segja til um hvort bílaframleiðandinn hefur eitthvert kyn í slíkum setningum (t.d. hk. líkt og *drama*, *lunga*) og/eða þá hvaðan það væri fengið (*FYRIRTÆKI?*). Þá spyr annar ritryna hvort mögulegt væri að nota kvenkyn og hugsa sér að orðið *BIFREIÐ* lægi að baki. Það mætti setja í samhengi við vangaveltur um hvort munur gæti verið á „orðavali“ eftir málsniði og að hve miklu leyti notkun hulinna nafnorða getur talist óformleg, en við höfum ekki kannað það.

²² Álitamál er hvort þetta á við um borgarheiti á borð við *Berlín*, *Vín* og *París* sem fá eignarfallsendinguna *-ar*, líkt og um kvenkynsorð væri að ræða. Annars vegar er hægt að líta svo á að þau beygist eftir mynstri t.d. kvk. *Kristín* og *flís* og kynið stýrist af því. Hins vegar getur hugsast að *BORG* stýri kvenkynssamræmi í dæmum eins og *Berlín er yndisleg*.

(37) ✓[...] Stokkhólmur er **dýrust** en Reykjavík ódýrust.

Í (38a), rétt eins og í (36) og (37), er sagnfylling með borgarheiti, hér *Liverpool*, í kvenkyni eintölu. Hins vegar er hún í hvorugkyni eintölu í (38b) og karlkyni fleirtölu í (38c) þrátt fyrir að í öllum þessum fréttafyrirsögnum sé sama frumlagið (a.m.k. á yfirborðinu), *Liverpool*.

(38) a. ✓Liverpool **fjarlægð** af heimsminjaskrá UNESCO.

b. ✓Liverpool **komið** áfram.

c. ✓Liverpool **komnir** áfram í riðlakeppnina.

Ef hulið nafnorð liggur til grundvallar samræminu má gera ráð fyrir að í (38a) sé það *BORG*, enda vísar dæmið til þess að borgin hafi verið fjarlægð af skránni, en í (38b) sé það *LÍÐ* (fréttin fjallar um að karlalið Liverpool í knattspyrnu hafi komist í 16 liða úrslit meistaradeildar Evrópu). Dæmi (38c) er svo e.t.v. nokkuð annars eðlis en þar má túlka dæmið sem svo að það vísi merkingarlega til leikmanna liðsins og taki þar mið af kyni þeirra. Hér liggur ekki beint við að líta svo á að *LEIKMENN*(kk.ft.) stýri samræminu á *komnir*(kk.ft.) því að þá gætum við búist við að fá karlkynssamræmi jafnvel þegar um kvennalið ræðir, en við sáum þó kvenkynssamræmi í (8b) *Selfoss eru taplausar* þar sem fjallað var um kvennalið Selfoss. Það er ekki þar með sagt að þarna geti ekki verið hulið nafnorð — það gæti t.d. verið *KARLAR* og *KONUR* (t.d. *Selfoss-KONUR eru taplausar*). (8b) og (38c) eru dæmi um merkingarlegt samræmi og það fjöllum við aðeins um í kafla 4.2.

Ef *BORG* stýrir samræminu með borgarheitum gætum við búist við því að *LAND* gerði slíkt hið sama með landaheitum.

(39) a. ✓Kína er **áhugasamt** um að starfa með Bandaríkjunum á Asíu-svæðinu [...] ²³

b. ✓Kanada er **viðfeðmt** og líklega endist fáum ævin til að skoða það stórbrotna land.

c. ✓Sviss er **þekkt** fyrir sitt beina lýðræði [...]

Landaheitin *Kína* og *Kanada* eru forvitnileg því að þau skipa sér í flokk nokkurra landaheita sem viðbúið væri að fylgdu beygingu veikra kvenkynsorða (t.d. *Nína* (aukaf. *Nínu*) og *amaba* (aukaf. *amöbu*)), en

²³ Líkt og ritrýnir bendir á eru einnig dæmi um merkingarlegt samræmi með landaheitum, sbr. *Kína eru farnir að skoða umhverfisvænni kosti*. Þar gerum við ekki ráð fyrir ósögðu flokkunarorði.

hegða sér á annan veg.²⁴ Nú mætti e.t.v. líta svo á að þau fylgi beygingu veikra hvorugkynsorða sem enda á *-a*, sbr. *drama*, sem án greinis eru eins í öllum föllum eintölu. En landaheitin sem hér um ræðir bæta ekki svo auðveldlega við sig áföstum greini (**Kínað* andspænis *dramað*). Fyrir vikið er erfitt að átta sig á „raunverulegu“ kyni þeirra, en eins og sést í (39) standa sagnfyllingarnar í hvorugkyni. Hugsanlegt er að það megi skýra með því að sagnfyllingin þiggi kynið frá orðinu *LAND* í stað landaheitanna. Hið sama má segja um *Sviss* sem minnir á sterk hvorugkynsorð sem enda á *-iss* (t.d. *fliss*), en fylgir ekki mynstri þeirra og er óbeygjanlegt. Hafa ber í huga að þekkt gæti verið kvenkynsmynd í (39c) en það samræmist ekki máltilfinningu okkar.

Hér að framan höfum við séð ýmis sérnöfn, svo sem titla bóka eða heiti borga, sem standa með flokkunarorðum. Þessi notkun er þó ekki bundin við þau.

(40) a. ✓ Þegar *kviða* varð **sterkbeygð** fylgdi **hún** [...]

b. ✓ Í nútímamáli eru þess ýmis dæmi að **hið óbeygða** *eigin* sé **notað** í stað myndarinnar *eigið* [...]

Með orðinu *kviða* í (40a) stendur sagnfylling í kvenkyni en með *eigin* í (40b) eru laus greinir, einkunn og sagnfylling í hvorugkyni. Þetta má skýra með því að vísa til hulinna nafnorða. Í (40a) er það þá *SÖGN* („Þegar *SÖGNIN kviða* varð sterkbeygð“) en í (40b) er það *LÝSING-ARORÐ* („hið óbeygða *LÝSINGARORÐ* *eigin*“). Við ættum einnig að geta búist við dæmum eins og *Þegar kviða varð sterkbeygt fylgdi það ...*, þar sem til grundvallar lægi hvorugkynsorðið *SAGNORÐ*. Eins og ritrýnir bendir á hljómar það hins vegar undarlega og við vitum ekki

²⁴ Sum slíkra landaheita taka ýmist beygingu veikra kvenkyns- eða hvorugkynsorða, svo sem *Kenía*, *Papúa* og *Arúba*. Ritrýnir benti einnig á landaheitið *Angóla* sem hefur ýmist verið haft í hvorugkyni eða kvenkyni, sbr. í *miðju Angóla : í miðri Angólu*, en tilfærir einnig dæmið í *miðri Angóla*. Beyging *Kenía* að hætti hvorugkynsorða er annars undantekning á því mynstri að landaheiti sem enda á *-ía* taki beygingu veikra kvenkynsorða, sbr. *Slóvenía*, *Brasilía*, *Kólumbía* o.s.frv. Blönduð beyging kemur þó einnig fyrir:

(i) ✓ Að vera með mænuskaða og barn í Kenía [...] Þannig að ég vildi fara til Keníu til að ná í konuna mína. [Vefritstjórn. 3. júlí 2021. Varð innlyksa í Keníu og rappar nú á íslensku. *RÚV*. Slóð: <https://www.ruv.is/frett/2021/07/03/vard-innlyksa-i-keniu-og-rappar-nu-a-islensku>]

(ii) ✓ Netgíraffinn (*G. reticulata*) er tegund sem finnst í norðanverðri Kenía og Eþíópíu. [Jón Már Halldórsson. 12. janúar 2017. Er hægt að sjá á hvaða landsvæði gíraffi býr eftir blettamynstri hans? *Vísindavefurinn*. Slóð: <https://visindavefur.is/svar.php?id=72917>]

hvers vegna það er. Ritrýnir veltir fyrir sér hvort notkun kvenkyns í þessu tilviki byggi á hefð en það þarfnast athugunar.

Ekki er víst að allir séu sammála greiningu okkar á einstökum atriðum í þeim dæmum sem hér hafa verið sýnd og um leið er ljóst að margt þarfnast frekari rannsókna. Þrátt fyrir það virðist greinilegt að hulið nafnorð stýrir samræmi með nafnliðum í dæmunum hér að framan. Að því sögðu viljum við áréttta að við gerum ekki ráð fyrir huldum nafnorðum sem allsherjarreglu sem stýri öllu misræmi með nafnliðum, enda höldum við t.a.m. því ekki fram að hulin nafnorð stýri því merkingarlega samræmi sem rætt er um í næsta undirkafla. Þetta er fyrst og fremst athyglisverður þáttur í samræmi nafnliða, einkum þar sem táknið þeirra er annað en grunnmerking orðanna sem mynda þá eða þar sem nafnliðirnir virðast ekki hafa neitt kyn.

Sú staðreynd að formlegt samræmi kemur stundum fyrir breytir litlu um það sem hér er lýst en um það var stuttlega rætt í 3. kafla. Slíkt samræmi er stundum afar eðlilegt og sjálfsgagt, sums staðar virðist ekkert annað koma til greina (svo sem í (30a) *nýr Arnaldur*), en í öðrum tilvikum verður það allt að því „rangt“. Sem dæmi um það mætti nefna (11c) *Fallegasti drengur í heimi – sýnd í Bíó Paradís*. Ef sagnfyllingin stæði í karlkyni yrði setningin tvíræð (!?sýndur), ólíkt hinni fyrri, því að þá væri hægt að túlka dæmið þannig að drengurinn sjálfur væri til sýnis (en ekki myndin). Á sama hátt má að öllum líkindum skýra hvers vegna heiti bílategundarinnar *Kona* stýrir ekki kvenkyni í (35). Nær ótækt væri að segja *ný og glæsileg Kona frá Hyundai*, nema þá e.t.v. í gamni. Hér má einnig athuga dæmin í (41).

- (41) a. ✓Ég benti á Nöfn Íslendinga eftir Guðrúnu Kvaran og Sigurð Jónsson. Þar er *Björk* **haft óbeygt** í þremur fyrstu föllunum, en svo *Bjarkar* í ef.
- b. ✓Það er rétt hjá Jóni að Bræður Ormssynir er ekki **gott**, Bræðurnir Ormssynir **væri betra**. Þó **væri** Bræður Ormssynir stórum **skárra** heldur en Bræðurnir Ormsson, sem **er** málvilla þar sem Ormssynir **er haft óbeygt**, og auk þess dönskusetta.

Í (41a) er *NAFNID* látið ósagt og það stýrir hvorugkynssamræminu jafnvel þótt *Björk* sé kvenkyns. Það kæmi ekki til greina að segja *Þar er Björk höfð óbeygd* — það benti eiginlega til þess að við ættum við tiltekinn einstakling. Eins breytti það merkingunni í (41b) ef við segðum *Það er rétt hjá Jóni að Bræður Ormssynir eru ekki góðir* — hér

værum við að leggja dóm á tiltekna bræður en ekki heiti fyrirtækisins.²⁵

Við höfum séð nokkur dæmi um það að ef ekkert flokkunarorð, hulið eða ekki, er í setningu þar sem frumlagið er t.d. titill er nokkuð um það að merkingin verði önnur og „bókstaflegri“ við það að sjálfur titillinn stýri samræminu, sbr. *Fallegasti drengur í heimi – sýndur í Bíó Paradís* og *Þar er Björk höfð óbeygð*. Benda mætti á fleiri gerðir, m.a.s. þar sem titill er í andlagssæti:

(42) a. Ég fór í leikhús í gær og sá Sölumaður deyr.

b. Ég fór í leikhús í gær og sá Sölumann deyjja.

Titill verksins *Sölumaður deyr* er setning og þegar slík setning er sett í andlagssæti fáum við þolfall með nafnhætti eins og sést í (42b). Í (42a) er titillinn aftur á móti óbeygður (óbeygt viðurlag með ósögðu flokkunarorði). Við skiljum setninguna í (42a) þannig að þar sé rætt um leikverkið sem slíkt en (42b) framkallar frekar þá merkingu að mælandi hafi séð atburðinn þegar sölumaður(inn) dó.

Hægt væri að halda lengi áfram að safna dæmum með samræmi við margvísleg hulin nafnorð. Það mætti t.d. benda á að „íslensku“ mánaðaheitin sem eiga rætur að rekja til júlíanska tímatalesins stýra öll karlkyni í samræmi við kyn nafnorðsins *mánuður*. Í fasteignaauglýsingum er kvenkynssamræmi oft notað og það má rekja til hulins nafnorðs, t.d. *(FAST)EIGN* eða *ÍBÚÐ* (sbr. *Æsufell - laus strax*). Þá má nefna ýmis dæmi úr almennu máli, svo sem *Kanntu annan?* og *Þessi var góður*, þar sem átt er við brandara. Við látum hins vegar staðar numið og hugum næst að merkingarlegu samræmi.

4.2 Merkingarlegt samræmi

Í undanfarandi köflum hafa verið dregin fram ýmis dæmi sem sýna greinilega hvernig hulin nafnorð stuðla að samræmi sem virðist á yfirborðinu vera eins konar misræmi, þar sem nafnliðurinn „ætti“ í mörgum tilvikum að stýra öðru kyni en raun ber vitni. Ef nafnliðurinn

²⁵ Titlar, heiti og sérnöfn eru stundum skáletruð í texta. Með því er athygli frekar beint að tákmyndinni sem slíki en tákniðinu, sbr. hugmyndir de Saussures sem minnst var á að framan. Þótt umfjöllun greinarinnar einskorðist við íslensku finnast sambærileg dæmi í erlendum málum, t.d. í ensku:

(i) *People* has(et.) no singular.

Orðið *people* er fleirtöluorð í ensku en stýrir ekki fleirtölusamræmi á persónubeygðu sögninni í (i), *has* en ekki *have*, þar sem hér er það orðið sem slíkt sem hefur ekki eintölu mynd (e. *has no singular*).

Englar alheimsins vísaði t.a.m. ekki til samnefndrar bókar, myndar eða leiksýningar krefðist formlegt samræmi þess að meðfylgjandi sagnfylling stæði í karlkyni, sbr. *Englar alheimsins eru góðir*. Þá hefur einnig verið fjallað um samspil merkingarlegs samræmis og hulinna nafnorða í setningum eða nafnliðum sem vísa til lifandi vera, sbr. (14), þar sem ekki er endilega litið svo á að eitthvert hulið hvorugkynsorð búi að baki heldur að samsetning hópsins sem um ræðir stýri merkingarlegu samræmi (*Foreldrar mínir eru ættuð að sunnan*). Fleiri dæmi um merkingarlegt samræmi eru sýnd hér:

(43) a. ✓Fyrstum **markvörður** Þórs/KA **tilnefnd** sem sú besta í Norður- og Mið-Ameríku

b. ✓Listamenn segja **bæjarstjóra** Hafnarfjarðar hafa gerst **seka** um ritskoðun [...]

(44) **Krakkarnir** eru þreytt.

Í (43a) er rætt um markmann kvennaliðs Þórs/KA í knattspyrnu. Þrátt fyrir að höfuð frumlagsins sé karlkynsorð, *markvörður*, er sagnfyllingin í kvenkyni. Hér væri e.t.v. hægt að halda því fram að t.d. KONAN væri hulið nafnorð sem stýrði kvenkynssamræmi á *tilnefnd*. Þá má benda á að í dæmunum sem við skoðuðum frammar í greininni var oftast hægt að gera hulda nafnorðið sýnilegt, þ.e. bæði var hægt að segja *Englar alheimsins* og *Bókin Englar alheimsins*. Aftur á móti gengur það ekki mjög vel ef hulda nafnorðið er sagt vera KONAN — t.d. hljómar *Konan fyrrum markvörður Þórs/KA tilnefnd* ankannalega. Á móti má nefna að þetta gengur fullkomlega ef nafn markvarðarins er notað, þá er hægt að segja *Cecilia Santiago, fyrrum markvörður Þórs/KA, tilnefnd*. Í (43a) væri þá mögulega hægt að halda því fram að nafn markvarðarins væri hulið, hvort sem annað nafnorð eins og KONAN væri þar með eða ekki: (KONAN) *CECILIA SANTIAGO fyrrum markvörður Þórs/KA tilnefnd*.

Ef svo nafn bæjarstjórans í (43b) er hulið gæti það skýrt kvenkynið á *seka*. En þá ætti líklega einnig að vera hægt að láta einkunn á borð við *sjálfur* stýrast af nafninu frekar en nafnorðinu *bæjarstjóri*. Þá ætti *Listamenn segja sjálfa RÓSU GUÐBJARTSDÓTTUR bæjarstjóra Hafnarfjarðar hafa gerst seka* að ganga en það passar ekki við máltilfinningu okkar — þar kemur eingöngu til greina að nota karlkynið *sjálfan* (hér breytum við dæminu aðeins til að forðast að nota sagnfyllingu með merkingarlegu samræmi):

- (45) a. *Listamenn segja sjálfa bæjarstjóra Hafnarfjarðar hafa látið fjarlægja listaverk.
 b. Listamenn segja sjálfan bæjarstjóra Hafnarfjarðar hafa látið fjarlægja listaverk.

Ritryrnir bendir aftur á móti á að hægt væri að segja *Listamenn segja bæjarstjóra Hafnarfjarðar sjálfa hafa / hafa sjálfa látið fjarlægja listaverk*. Það er ólíkt (45a) að því leyti að *sjálfa* er þá ekki hluti nafnliðarins heldur samræmist honum eins og viðurlag eða fylgiumsögn (e. *secondary predicate*) og að því leyti ekki ólíkt sagnfyllingu í dæmi eins og *Listamenn segja bæjarstjóra Hafnarfjarðar (hafa gerst) seka um ritskoðun*.

Hér má svo benda á þann mun sem er á (43b) og ýmsum öðrum dæmum sem við höfum skoðað að ekki er hægt að láta *bæjarstjóri Hafnarfjarðar* standa í nefnifalli, jafnvel þótt t.d. nafn bæjarstjórans sé notað. Það er með öðrum orðum ekki hægt að nota þetta sem óbeygt viðurlag.

- (46) a. *Listamenn segja Rósu, bæjarstjóri Hafnarfjarðar, hafa látið fjarlægja listaverk.
 b. *Listamenn segja bæjarstjóri Hafnarfjarðar hafa látið fjarlægja listaverk.

Í (44), þar sem sagnfylling í hvorugkyni stendur með karlkynsorðinu *krakkarnir*, mætti svo e.t.v. hugsa sér að hulið hvorugkynsorð, t.d. *BÖRNIN*, stýri samræmi á sagnfyllingunni: *BÖRNIN krakkarnir eru þreytt*. Þá er þess að gæta að ekki er hægt að gera hulda orðið sýnilegt: **Börnin krakkarnir eru þreytt*, og ekki hægt að láta einkunn samræmast huldu nafnorði: **Öll BÖRNIN krakkarnir eru þreytt*.

Við teljum í það minnsta að oft liggi ekki beint við að gera grein fyrir merkingarlegu samræmi með því að vísa til hulinna nafnorða í formgerðinni, sbr. umræðuna hér að framan. Við erum ekki þar með að segja að þetta tvennt sé gjörólíkt — hugsanlegt væri að setja fram tilgátu um hulin persónufornöfn í merkingarlegu samræmi, sbr. *ÞAU krakkarnir eru þreytt*. Oft er hægt að nota sýnileg fornöfn í slíku umhverfi (sbr. umræðu um fornafnsgreini — *Hún María er alveg frábær* — hjá Wood 2009) en það skoðum við ekki hér.

Þó væri í sumum tilfellum einfaldara að skýra ýmis dæmi um merkingarlegt samræmi með huldum nafnorðum. Í (38c) sýndum við dæmið *Liverpool komnir áfram í riðlakeppnina*. Eins og Þórhallur Eypórsson hefur bent okkur á væri líklega hægt að segja *Hinir frábæru*

Liverpool komnir áfram, þar sem væri mögulegt að segja að formgerðin væri *Hinir frábæru LEIKMENN Liverpool komnir áfram* eða *Hinir frábæru Liverpool-LEIKMENN komnir áfram*. Ef ekki er gert ráð fyrir huldu nafnorði þarf ekki eingöngu að vera hægt að skýra merkingarlegt samræmi við sagnfyllinguna *komnir* heldur einnig *hinir frábæru* innan nafnliðarins sem inniheldur *Liverpool*. Við skoðum þetta þó ekki frekar hér.

4.3 Kaffihúsaþjall: Samræmi við hulin ílátsorð

Misræmi í ýmsum þeim dæmum sem við höfum skoðað, svo sem í *hinni sprenghlægilegu Fullir vasar*, sjá (22a), svipar til misræmisdæma í kaffihúsaþjalli á borð við (47).

(47) Ég ætla að fá **tvo kaffi**.

Þrátt fyrir að töluorðið sem stendur með nafnorðinu *kaffi* sé í karlkyni lítum við svo á að það sé hvorugkynsorð, sbr. það að áfastur greinir sem bætt er við orðið er í hvorugkyni en ekki karlkyni: *kaffið* andspænis **kaffinn*. Hér má ímynda sér að ílátsorðið, karlkynsorðið *bolli*, sé látið ósagt og því sé í raun beðið um tvo bolla af kaffi og það gæti þá útskýrt karlkynið á töluorðinu.

Venjulega er litið á orð eins og *kaffi* sem það sem á ensku kallast *mass nouns* og eru hér kölluð *efnismagnsorð*. Einkenni slíkra orða er að ekki er með góðu móti hægt að telja það sem þau lýsa og málhafar fella sig gjarnan ekki við að setja þau í fleirtölu. Annað dæmi um efnismagnsorð er hvorugkynsorðið *vín* (og þá einnig t.d. *rauðvín*). Í (48) sjáum við dæmi sambærilegt við (47); þar stendur töluorðið í kvenkyni með *rauðvín* sem er hvorugkyns (*vínið*). Í (48) keypti mælandi *tvær rauðvín* og er þá átt við tvær magneiningar; við getum haldið því fram að ílátsorðið *flaska* sé þar undirskilið (*rauðvín* er oftast selt í flöskum í áfengisbúðum og *flaska* er kvenkynsorð sem getur skýrt að töluorðið er í kvenkyni, *tvær*).

(48) 'Fór í Ríkið í dag og keypti lítilræði af bjór, eina viskú
(Júra, 10 ára) og tvær rauðvín.

Wiese og Maling (2005:23) sýna svo eftirfarandi nafnliði sem eru sama eðlis. Í þeim öllum er kyn ákvæðisorðsins annað en efnismagnsorðsins.

- (49) a. einn(kk.) mjólk(kvk.)
 b. tvo(kk.) viskí(hk.)
 c. tvær(kvk.) viskí(hk.)

Ílátsorðið sem er undirskilið í (49a) er skv. Wiese og Maling (2005) *bolli*, í (49b) *sjúss* og í (49c) er það *flaska*. Þær gera ráð fyrir huldu nafnorði í formgerð nafnliða eins og í t.d. (50), þar sem ósagður hluti liðarins er skrifaður með hástöfum.²⁶

- (50) tvær FLÖSKUR rauðvín

Hulda nafnorðið stýrir samræminu á *tvær* hér og þetta minnir vissulega á skýringuna sem við gáfum á dæmum eins og *hið ungværka LAG Englar og hirðar* eða í *hinni sprenglægilegu MYND Fullir vasar* þar sem einkunn samræmist huldu nafnorði.

Sama formgerð og sýnd er í (50), þar sem hins vegar allir hlutar nafnliðarins eru sagðir, þ.m.t. ílátsorðið, kemur t.d. fyrir í innkaupalistum, eins og Wiese og Maling (2005:24) benda á — og svo einnig í uppskriftum:

- (51) a. ✓3 bollar hveiti
 b. ✓1 bolli olía
 c. ✓2 tsk vanilla eða vanillusykur
 d. ✓2 msk vatn
 e. ✓3 dl rifinn ostur
 f. ✓150 gr. rjómaostur

Hér er ekki eingöngu að finna notkun ílátsorða — *bolli*, *tsk* (*teskeið*) og *msk* (*matskeið*) — sem fara á undan innihaldsefnisorðinu heldur eru hér líka orð sem við getum kallað *mæliorð* (þau vísa til þess hve mikið efnismagnið á að vera), *gr* (*gramm*) og *dl* (*desílítri*). Fallið á mæliorðunum og ílátsorðunum *tsk* og *msk* sést ekki en líklegt má telja að þetta sé nefnifall þar sem *bolli* er þarna í bæði skiptin í nefnifalli. Innihaldsefnisorðin eru svo alltaf í sama falli, þ.e. nefnifalli, a.m.k. þau þar sem eingöngu eitt fall kemur til greina, sbr. *olía*, *vanilla*, *rifinn ostur* og *rjómaostur*. Hin orðin eru öll eins í nefnifalli og þolfalli (*hveiti* er eins í nefnifalli, þolfalli og þágufalli). Framsetningin í (51) er

²⁶ Wiese og Maling (2005) ræða einnig stuttlega þann möguleika að formgerðin sé *tvær FLÖSKUR AF rauðvíni* en hún kemur síður til greina þar sem *af* stýrir þágufalli.

nokkuð dæmigerð fyrir uppskriftir almennt: Ílátsorð og mæliorð eru í nefnifalli og innihaldsefnisorðin einnig. Aðalatriðið í þessu er að (50), þar sem ílátsorðið er látið ósagt, á sér samsvörun í dæmum eins og (51) þar sem ílátsorðið kemur í ljós.

Whelpton o.fl. (2014) ræða um efnismagnsorðið ásamt ósögðu ílátsorði í nafnliðum eins og *tvo kaffi* sem samsett orð. Whelpton og Harley (2020) útfæra þetta nánar en þar leiða þau samsetninguna *kaffiBOLLI* af *BOLLI kaffi*. Þetta er áhugavert í ljósi þess að við höfum rætt um að flokkunarorð geti farið á undan heiti í dæmum eins og *BÓKIN Englar alheimsins* og á eftir því en þá sé um samsett orð að ræða, sbr. *nýja Harry Potter-(KVIK)MYNDIN*. Vert væri að gera nánari samanburð á þessum tveimur gerðum misræmis því að þær gætu varpað ljósi hvor á aðra.

5 Lokaorð

Í þessari grein höfum við skoðað sérstaka gerð samræmis (eða misræmis) sem virðist stýrast af huldu nafnorði. Þótt nafnorðið sé hulið er oftast en ekki augljóst af bæði samhengi og samræmi hvert það er. Fjallað var um hvernig þess konar samræmi birtist í sagnfyllingum, einkunnum, persónubeygðum sögnum og fornöfnum auk óbeygðra viðurlaga. Ólíkir greiningarmöguleikar í slíkum setningum og formgerðum voru reifaðir, t.d. hvar gera eigi ráð fyrir hulda nafnorðinu og hvort líta beri á það sem hluta af samsettu orði.

Þá var gerð grein fyrir þeim þáttum sem eru sameiginlegir slíkum setningum og eins hinu gagnstæða, þ.e. hvar slíks misræmis er síður að vænta. Þótt gera verði ráð fyrir breytileika meðal málhafa virðast fallbeyging og beygingarendingar vera með veigamestu þáttum sem skera úr um það. Þannig virðast minnstar hömlur vera á misræmi með setningarliðum sem eru óbeygjanlegir; þetta geta t.d. verið liðir sem eru ekki nafnliðir (*Hvað er svona merkilegt við það*) eða erlend nöfn eða heiti (s.s. *Harry Potter*, *Radiohead* og *Boeing*).²⁷ Standi slíkir liðir einir og sér, þ.e. án flokkunarorðs (*mynd*, *bók*, *plata*, *flugvél*), verða sagnfyllingar, einkunnir, persónubeygðar sagnir og fornöfn sem standa með þeim að fá samræmisþætti einhvers staðar frá og samræmið virðist einmitt í mörgum tilvikum mega rekja til hulinna nafnorða.

Engu að síður er hér gerður greinarmunur á slíkum dæmum og

²⁷ Þótt t.d. *Harry Potter* beygist almennt ekki í íslensku er eignarfallsending vel möguleg, t.d. *höfundur Harrys Potters*.

setningum á borð við *Krakkarnir eru þreytt*, þar sem við lítum ekki endilega svo á að eitthvert hulið nafnorð stýri merkingarlegu samræmi. Þrátt fyrir það er ekki útilokað að gera megi ráð fyrir samspili hulinna nafnorða og merkingarlegs samræmis. Þá var umræðan sett í samhengi við svokallað kaffihúspjall (e. *restaurant talk*) og þær tilgátur sem komið hafa fram um formgerðir nafnliða á borð við *tvo kaffi* og *eina rauðvín*, þar sem ílátsorðin *bolli* og *flaska* virðast undirskilin.

Sú umfjöllun og greining sem hér er lögð fram grundvallast á fjölda ólíkra en raunverulegra dæma sem varpa um leið ljósi á hve algengt samræmi (eða misræmi) sem þetta er í málinu. Til þessa hefur lítið verið fjallað um það í íslensku en það einskorðast alls ekki við hana og væri samanburður við erlend mál áhugaverður, svo sem við ensku, sbr. *Angels(ft.) of the Universe is(et.) wonderful*, en ekki síst önnur mál sem hafa ríkulega beygingu.

Greinin leggur grunn að frekari rannsóknum, svo sem á kyni. Við teljum okkur gjarnan geta greint kyn nafnorða með því að skoða kyn einkunna og jafnvel sagnfyllinga en hér höfum við séð ýmis dæmi þess að það getur verið óráðlegt (sbr. *einn kaffi* úr kaffihúspjalli) en þó höfum við ekki séð þess dæmi að varhugavert sé að nota áfastan greini (sbr. *kaffið*, **kaffinn*). Eins geta beygingarendingar verið vitnisburður um kyn nafnorða en það er hins vegar svo að ýmis erlend orð í íslensku sem hafa lítt eða ekki aðlagast málinu eru endingarlaus og bæta ekki svo glatt við sig greini. Í slíkum tilvikum getur verið erfitt að átta sig á því hvort þau hafa yfirhöfuð nokkurt kyn. Hvert er, sem dæmi, kyn orðsins *Liverpool*? Við sáum frumlagið *Liverpool* stýra þrenns konar samræmi á sagnfyllingu (38) (*fjarlægð*(kvk.et.), *komið*(hk.et.), *komnir*(kk.ft.)). Ef við skýrum öll þessi þrjú dæmi með huldu nafnorði eða merkingarlegu samræmi, stýrir þetta orð eitt og óstutt þá nokkurn tímann samræmi í íslensku? Ef ekki, getum við þá sagt að það hafi eitthvert tiltekið kyn nema þá í samhengi við hulin nafnorð eða merkingu? Til viðbótar þessu má velta vöngum yfir því — ef erlend orð hafa ekki þáttinn kyn — hvort þau geti einhvern tímann stýrt sjálfgefnu samræmi og þá hvert sjálfgefið kyn slíkra orða sé.

Heimildir

- Árni Böðvarsson. 1959. Íslenzk tunga. 82. þáttur. *Þjóðviljinn*, 2. desember 1959, bls. 4.
- Björn Guðfinnsson. 1938. *Íslenzk setningafræði handa skólum og útvarpi*. Reykjavík: Ríkisútvarpið.
- Corbett, Greville G. 1979. The Agreement Hierarchy. *Journal of Linguistics* 15:203–224.
- Einar Freyr Sigurðsson. 2017. *Deriving Case, Agreement and Voice Phenomena in Syntax*. Doktorsritgerð, University of Pennsylvania.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1984. Af lýsingarorðsviðurlögum. *Íslenskt mál* 6:57–80.
- Guðrún Þórhallsdóttir. 2015a. Gender agreement in 19th- and 20th-century Icelandic. Í: Jürg Fleischer, Elisabeth Rieken og Paul Widmar (ritstj.). *Agreement from a Diachronic Perspective*, bls. 267–286, Berlín: Mouton de Gruyter.
- Guðrún Þórhallsdóttir. 2015b. Notkun málfræðilegra kynja í íslensku og færeysku. Í: Turið Sigurðardóttir og María Garðarsdóttir (ritstj.). *Frændafundur 8*. Greinasafn frá færeysk-íslenskri ráðstefnu í Þórshöfn 24. og 25. ágúst 2013, bls. 159–181. Þórshöfn: Fróðskapur.
- Höskuldur Þráinsson. 2005. *Setningar. Handbók um setningafræði*. Íslensk tunga III. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Kristín Bjarnadóttir. 2005. *Afleiðsla og samsetning í generatífri málfræði og greining á íslenskum gögnum*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Kristín Bjarnadóttir. 2017. Phrasal compounds in Modern Icelandic with reference to Icelandic word formation in general. Í: Carola Trips og Jaklin Kornfilt (ritstj.). *Further investigations into the nature of phrasal compounding*, Berlín: Language Science Press.
- Ragnheiður Briem. 1998. *Hefðbundin setningafræði handa framhaldsskólum*. Reykjavík: Mál og menning.
- Sigríður Mjöll Björnsdóttir. 2021. Productivity and the acquisition of gender. *Journal of Child Language* 48(6):1209–1234.
- Steinþór Steingrímsson, Sigrún Helgadóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Starkaður Barkarson og Jón Guðnason. 2018. Risamálheild: A Very Large Icelandic Text Corpus. Í: *Proceedings of the Eleventh International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC 2018*, Miyazaki, Japan.
- Whelpton, Matthew og Heidi Harley. 2020. Pseudopartitive Compounds in Icelandic. Handrit, Háskóla Íslands og University of Arizona.
- Whelpton, Matthew, Drew Trotter, Þórhalla Guðmundsdóttir Beck, Curt Anderson, Joan Maling, Karthik Durvasula og Alan Beretta. 2014. Portions and sorts in Icelandic: An ERP study. *Brain & Language* 136:44–57.
- Wiese, Heike og Joan Maling. 2005. *Beers, kaffi, and Schnaps*: Different Grammatical Options for Restaurant Talk Coercions in Three Germanic Languages. *Journal of Germanic Linguistics* 17:1–38.

- Wood, Jim. 2009. Icelandic imposters and the proprial article. Í: Patricia Irwin og Violeta Vázquez Rojas (ritstj.). *NYU Working Papers in Linguistics* 2. New York: New York University.
- Þorbjörg Þorvaldsdóttir. 2015. Áhrif málfræðilegs kyns á merkingu. Rannsókn á merkingarflokkun nafnorða í íslensku. BA-ritgerð, Háskóli Íslands. <http://hdl.handle.net/1946/21354>.
- Þorbjörg Þorvaldsdóttir. 2017. Individuation and agreement: Grammatical gender resolution in Icelandic. MA-ritgerð, Universiteit Leiden. <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/52115>.
- Þorbjörg Þorvaldsdóttir. 2019. Agreement with conjoined singular noun phrases in Icelandic. *Glossa* 4(1):1–33. <https://doi.org/10.5334/gjgl.696>.
- Þorsteinn G. Indriðason. 2016. Setningarlegar samsetningar í íslensku. *Íslenskt mál* 38:125–142.

Uppruni máldæma

Vefslóðir þær sem hér er vísað til voru síðast athugaðar í nóvember 2021.

- (1): Skáldsaga. 31. ágúst 2002. *Morgunblaðið*, bls. 28. Slóð: <https://timarit.is/page/3451921>
- (3a): Arnar Þór Ingólfsson. 4. mars 2021. Spútnik V komið í áfangamat hjá Lyfjastofnun Evrópu. *Kjarninn*. Slóð: <https://kjarninn.is/frettir/2021-03-04-sputnik-v-komid-i-afangamat-hja-lyfjastofnun-evropu/>
- (3b): Spútnik V kominn í dreifingu. 9. apríl 2021. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/matur/frettir/2021/04/09/sputnik_v_kominn_i_dreifingu/
- (5): Hildur Loftsdóttir. 23. nóvember 2002. Skemmtileg fleygiferð. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/700070/>
- (7): Bergsteinn Sigurðsson. 31. maí 2013. Englar alheimsins með níu tilnefningar. *Fréttablaðið*, bls. 44. Slóð: <https://timarit.is/page/6134224>
- (8b): Eyþór Daði Kjartansson. 5. júní 2021. ÍBV - Selfoss. *Fótbolti.net*. Slóð: https://fotbolti.net/game.php?action=view_game&id=4674&completed=1
- (10a): *Bleikt.is*, Risamálheildin 2019.
- (10b): Ágúst Borgþór Sverrisson. 14. júní 2018. Undarlegir hlutir gerast á fjallinu. *DV*. Slóð: <https://www.dv.is/fokus/menning/2018/6/14/undarlegir-hlutir-gerast-fjallinu-nyr-danskur-hofundur-slaer-gegn/>
- (10c): Nýjar bækur. 10. apríl 2001. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/greinasafn/grein/599594/?item_num=101&dags=2001-04-10
- (10d): Börn. 11. desember 2002. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/703551/>
- (10e): Hljóðbók. 24. desember 2004. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/705990/>
- (11a): Brotið sýnd í Kvennó í kvöld. 7. júní 2017. Grindavíkurbær. Slóð: <http://grindavik.is/v/19917>
- (11b): Stefán Árni Pálsson. 3. júlí 2017. Hjartasteinn valin á stuttlista LUX. *Vísir*. Slóð: <https://www.visir.is/g/2017170709765>

- (11c): Auglýsing lesin á samtengdum rásum Ríkisútvarpsins í október 2021.
- (11d): Vefritstjórn. 26. apríl 2021. „Hélt að ferli mínum væri lokið áður hann hófst“. *RÚV*. Slóð: <https://www.ruv.is/frett/2021/04/26/helt-ad-ferli-minum-vaeri-lokid-adur-hann-hofst>
- (11e): Hvað er svona merkilegt við það – sýnd í Bíó Paradís! 6. nóvember 2015. *Bíó Paradís*. Slóð: <https://bioparadis.is/frettir/hvad-er-svona-merkilegt-vid-thad-synd-i-bio-paradis/>
- (11f): „Á köldum klaka“ sýnd um öll Bandaríkin 4. júlí 1996. *Morgunblaðið*, bls. 32. Slóð: <https://timarit.is/page/1857405>.
- (12): Sjá (1).
- (16a): Jólasöngvar við kertaljós. 6. desember 2014. *Morgunblaðið*, bls. 69. Slóð: <https://timarit.is/page/6297992>
- (16b): Freyr Bjarnason. 10. apríl 2013. XXX Rottweiler snýr aftur með nýja plötu. *Visir*. Slóð: <https://www.visir.is/g/2013704109977>
- (18a): Sjá (5).
- (18b): Shotgun [notandanafn]. Janúar 2004. Nýr Zelda. *Hugi.is*. Slóð: <https://www.hugi.is/leikjatoLvur/korkar/188165/nyr-zelda/>
- (18c): Skapti Hallgrímsson. 6. september 2001. Húslestur að fornu og nýju. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/624523/>
- (18d): Nýja Radiohead í sérstakri viðhafnarútgáfu. Biðin senn á enda. 27. september 2000. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/561164/>
- (19): Sjá (18b).
- (22a): Smárabíó. 1. mars 2018. Snapchat stjarnan Aronmola sýnir á sér nýja hlið. *Facebook*. Slóð: <https://www.facebook.com/Smarabio/posts/10155937089140985/>
- (22b): Barnaflækjur í bíóhúsum. 21. október 2010. *Visir*. Slóð: <https://www.visir.is/g/2010394363d>
- (23): Vefritstjórn. 12. maí 2021. Sálín og hrunið, sveitin og geðveikrahælið. *RÚV*. Slóð: <https://www.ruv.is/frett/2021/05/12/salin-og-hrunid-sveitin-og-geðveikrahaelid>
- (24): Sjá (18).
- (26): Saul Hudson [notandanafn]. Júlí 2008. Lög? *Hugi.is*. Slóð: <https://www.hugi.is/musik/korkar/601512/log/>
- (30a): Smartland Mörту Maríu [@smartlandmortumariu]. 1. nóvember 2019. Þessi helgi verður geggjuð! *Instagram*. Slóð: <https://www.instagram.com/p/B4U7BQKAORY/>
- (30b): Liljar Þorbjörnsson. 30. desember 2019. *Twitter*. Slóð: <https://twitter.com/liljarmar/status/1211718929132990473>
- (32): Sjá (7).
- (34a): Kristján Sigurjónsson. 5. ágúst 2021. Stefna á fjórfalt stærri flugflota. *Turisti*. Slóð: <https://turisti.is/2021/08/stefna-a-fjorfalt-staerri-flugflota/>
- (34b): Ritstjórn. 26. ágúst 2017. Verður lengsta áætlunarflug heims. *Viðskiptablaðið*. Slóð: <https://www.vb.is/frettir/verdur-lengsta-aaetlunarflug-heims/140862/>
- (35a): Róbert Róbertsson. 6. september 2021. Nýr og breyttur Nissan Qashqai. *Viðskiptablaðið*. Slóð: <https://www.vb.is/efrivinnu/nyr-og-breyttur-nissan-qashqai/170318/>
- (35b): Hyundai á Íslandi. 2021. KONA EV. *Hyundai.is*. Slóð: <https://www.hyundai.is/nyir/kona-ev/yfirlit>

- (35c–d): Njáll Gunnlaugsson. 30. janúar 2014. Ný Mazda 6 vel búin á góðu verði. *Bílgreinasambandið*. Slóð: <https://www.bgs.is/is/um-bgs/bgs/frettir/ny-mazda-6-vel-buin-a-godu-verdi>
- (36a): Viktoría Hermannsdóttir. 20. desember 2013. Sækir innblástur til æsku sinnar. *DV*, bls. 58. Slóð: <https://timarit.is/page/6425122>
- (36b): Jóhanna Ingvarsdóttir. 9. júlí 2005. Kóngakökur og kirsuberjarnafs. *mbl.is*. Slóð: <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/1027330/>
- (36c): Orri Páll Ormarsson. 2. ágúst 2015. Á mörkum tveggja heima. *Morgunblaðið*, bls. 18. Slóð: <https://timarit.is/page/6648864>
- (37): Talsýnin á norraenum fasteignamarkaði. 25. mars 2017. *Viðskiptablaðið*. Slóð: <https://www.vb.is/frettir/talsynin-norraenum-fasteignamarkadi/136701>
- (38a): Liverpool fjarlægð af heimsminjaskrá UNESCO. 21. júlí 2021. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/frettir/erlent/2021/07/21/liverpool_fjarlaegd_af_heimsminjaskra_unesco/
- (38b): Liverpool komið áfram. 1. desember 2020. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/sport/fofbolti/2020/12/01/liverpool_komid_afra/
- (38c): Liverpool komnir áfram í riðlakeppnina. 22. ágúst 2006. *Fótbolti.net*. Slóð: <https://fotbolti.net/fullStory.php?action=viewStory&id=38597>
- (39a): Obama og Jiabao funduðu í morgun. 19. nóvember 2011. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/frettir/erlent/2011/11/19/obama_og_jiabao_fundudu_i_morgun/
- (39b): Eyrún Magnúsdóttir. 18. ágúst 2013. Vafrað um víðáttur Kanada. *mbl.is*. Slóð: https://www.mbl.is/greinasafn/grein/1476519/?item_num=62&dags=2013-08-18
- (39c): Bjarni Pétur Jónsson. 25. nóvember 2018. Kjósa um hvort kýrnar fái að halda hornunum. *RÚV*. Slóð: <https://www.ruv.is/frett/kjosa-um-hvort-kyrnar-fai-ad-halda-hornunum>
- (40a): Margrét Jónsdóttir. 2016. Veik sögn verður sterk. *Orð og tunga* 18:56. Slóð: <https://timarit.is/page/6872265>
- (40b): Katrín Axelsdóttir. 2007. Eigin(n). Lýsingarorðið sem fór sínar eigin leiðir. *Íslenskt mál* 29:59. Slóð: <https://timarit.is/page/5415366>
- (41a): Jón Aðalsteinn Jónsson. 31. október 1993. Orðabókin: Björk – Björg. *Morgunblaðið*, bls. 8. Slóð: <https://timarit.is/page/1794722>
- (41b): Magnús Þorsteinsson. 8. apríl 2001. Bræðurnir Ormsýnir. *Morgunblaðið*, bls. 48. Slóð: <https://timarit.is/page/3393497>
- (43a): Ingvi Þór Sæmundsson. 28. desember 2016. Fyrrum markvörður Þórs/KA tilnefnd sem sú besta í Norður- og Mið-Ameríku. *Vísir*. Slóð: <https://www.visir.is/g/2016161228985/fyrrum-markvordur-thors-ka-tilnefnd->
- (43b): Sunna Sæmundsdóttir. 3. maí 2021. Listamenn telja bæjarstjóra Hafnarfjarðar beita ritskoðun með því að fjarlægja listaverk tengt stjórnskránni. *Vísir*. Slóð: <https://www.visir.is/g/20212104449d>
- (48): Stefán [Pálsson]. 1. júlí 2005. Frímerki. *Um tilgangssleysi allra hluta*. Slóð: <https://trufun.net/stefan/2005/07/01/frimerki/>
- (51a–c): Grunnskóli Fáskrúðsfjarðar. 2019. Súkkulaðikaka. Slóð: <https://www.fask.is/static/files/myndir/2019-2020/uppsknemend>
- (51d–f): Svava Gunnarsdóttir. 29. júní 2012. Mexíkósk kjúklingabaka. *Ljúfmeti og lekkerheit*. Slóð: <https://ljufmeti.com/2012/06/>

Lykilorð

samræmi, hulin nafnorð, kyn, beyging erlendra orða, merkingarlegt samræmi, kaffihúsasjall

Keywords

agreement, concealed/elided nouns, gender, inflection of foreign words, semantic agreement, restaurant talk

Abstract

This article discusses a somewhat peculiar “agreement” in Icelandic. In (i) we see such an agreement between the subject, on the one hand, and the finite verb and the predicate, on the other.

- (i) Englar alheimsins er komin út á ensku.
 angels.MASC.PL of.the.universe is.SG published.FEM.SG in English
 ‘*Angels of the Universe* has been published in English.’

Interestingly, the head of the subject is in the masculine plural while the finite verb is in the singular and the predicate in the feminine singular. Normally we would have expected the agreement to be as shown in (ii), with the verb and the predicate in the plural and the gender on the latter to be masculine.

- (ii) Eru englar ódauðlegir?
 are.PL angels.MASC.PL immortal.MASC.PL
 ‘Are angels immortal?’

What is crucial for the agreement pattern in (i), however, is that *Englar alheimsins* is the title of a book. Even though the noun *bók* ‘book’ is not visible it seems to directly affect the agreement. In fact, we argue in the article that the structure in examples like (i) contains a concealed or elided noun with which finite verbs, predicates, attributive adjectives, etc., can agree. Such nouns are often found in noun phrases that signify, e.g., titles or proper names that are fairly long, and also in noun phrases that contain foreign words that do not inflect, such as *Liverpool* or *Radiohead*.

We compare this type of agreement with semantic agreement, such as in (iii), and so-called *restaurant talk*, as in (iv).

- (iii) Krakkarnir eru þreytt.
 the.kids.MASC.PL are tired.NEUT.PL
 ‘The kids are tired.’

- (iv) Ég keypti tvo kaffi.
 I bought two.MASC coffee.NEUT
 ‘I bought two cups of coffee.’

We conclude that the agreement of the type in (i) resembles restaurant talk which also seems to involve a concealed noun. We do not, however, argue that semantic agreement contains a concealed noun.

*Einar Freyr Sigurðsson
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
IS-101 Reykjavík
einar.freyr.sigurdsson@arnastofnun.is*

*Finnur Ágúst Ingimundarson
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
IS-101 Reykjavík
fai@hi.is*

*Matthew James Whelpton
Mála- og menningardeild
Hugvísindasvið Háskóla Íslands
Veröld – Hús Vigdísar
IS-107 Reykjavík
whelpton@hi.is*